
ՎԱՐՊԵՏԻ ԱՆԱՆՑ ՀՄԱՅՔՈՎ ՕԾՈՒՆ
(Ավետիք Իսահակյանի ծննդյան 75-ամյակի առթիվ)*

Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Ավետիք Վիգենի Իսահակյանը ծնվել է 1944 թ. նոյեմբերի 27-ին Երևանում:

1952–1962 թթ. սովորել և ավարտել է Երևանի Չայկովսկու անվան երաժշտական միջնակարգ դպրոցը, 1963–1967 թթ. Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի լրագրողական բաժինը: Այնուհետև ուսումնառությունը շարունակել է համալսարանի ասպիրանտուրայում, ապա նպատակային գործուղմամբ սովորել ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի Մ. Գորկու անվան համաշխարհային գրականության ինստիտուտում:

1971–1972 թթ. Ավ. Իսահակյանն աշխատել է Երևանի Ավ. Իսահակյանի տուն-թանգարանում:

1973 թ. Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում նա պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն և ստացել բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: 1987 թ. ՀԽՍՀ ԳԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտում պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն և ստացել բանասիրական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան: 2014 թ. Ավ. Իսահակյանը ՀՀ ԲՈՀ-ի կողմից ստացել է պրոֆեսորի գիտական կոչում:

1972 թվականից նա ԽՍՀՄ ժուռնալիստների միության, իսկ 1977 թ. Հայաստանի գրողների միության անդամ է:

1973–1978 թթ. աշխատել է ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արվեստի ինստիտուտում որպես կրտսեր գիտաշխատող: 1978 թ. ընդունվել է Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ որպես ավագ գիտաշխատող:

1974–1994 թթ. դասավանդել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում, իսկ 1999–2009 թթ. Երևանի <<Հրաչյա Աճառյան>> համալսարանում:

1986–1988 թթ. Ավ. Իսահակյանը համատեղության կարգով եղել է Հայաստանի Գրականության և արվեստի պետական թանգարանի տնօրեն: 1989 թ. մինչ օրս աշխատում

---

* Ներկայացվել է 12. XII. 2019 թ., ընդունվել է տպագրության 12. XII. 2019 թ.:

է Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տեքստաբանության բաժնի վարիչ:

2008–2015 թթ. նա եղել է Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրենը:

1985 թ. պարզևատրվել է ՀԽՍՀ ԳԱ նախագահության «Գովասանագրով», 2004 թ.՝ ՀՀ ԳԱԱ պատվոգրով, իսկ 2019 թ.՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահության «Մեծարման գիր», Ռուսաստանի Դաշնության «Ռուսաստրուդնիչեստվո» կենտրոնի «Վալերի Բրյուսով», Ֆրիտոֆ Նանսենի «Ոսկե», ՀՀ ՊՆ «Գարեգին Նժդեհ» և Երևանի քաղաքապետարանի «Ոսկե» մեդալներով: 2012 թ. ՀՀ նախագահի հրամանագրով պարզևատրվել է «ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի» կոչումով, իսկ 2019 թ. ՀՀ նախագահ Ա. Սարգսյանի հրամանագրով՝ «Սովսետ Խորենացի» մեդալով: 2012 թ. ՌԴ նախագահ Վ. Վ. Պուտինի հրամանագրով պարզևատրվել է ՌԴ պետական «Ալեքսանդր Պուշկին» արձաթե մեդալով:

Ավ. Բասահայանը հեղինակ է 8 մենագրության, 200-ից ավելի գիտական հոդվածների, ինչպես նաև կազմել ու խմբագրել է ավելի քան 2 տասնյակ գրքեր:

Նրա տեսական և բնագրագիտական աշխատանքների առանցքում Վարպետի՝ Ավետիք Բասահայանի ստեղծագործություններն են: Ավետիք Բասահայանի երկերի լիակատար ժողովածուի գիտական հրատարակության գլխավոր խմբագիրն է:

Վարպետի ստեղծագործությունները՝ թե՛ չափածո և թե՛ արձակ, քանի որ ստուգաբանվում են XIX դարավերջի և XX դ. առաջին կեսի հայ ժողովրդի պատմաքաղաքական իրադարձությունների համատեքստում, ուստի մեծ գրողի ստեղծագործություններն Ավ. Բասահայանը ներկայացնում է դրանց զուգահեռ: Հետազոտողը «Ավետիք Բասահայանի արձակը» (Երևան, 1975) և, ընդհանրապես, Վարպետի արձակ ստեղծագործություններին նվիրված մյուս աշխատանքներում ազգային-քաղաքական գործոններով է պայմանավորում 1900-ական թվականներից նրա ստեղծագործություններում արձակի՝ գնալով ավելի մեծ տեղ գրավելը, թե ազգային ակնկալիքների ի դերն ելնելը և ծանր հուսախաբությունը փիլիսոփայական մտածումների ու որոնումների են մղում, որոնց արտահայտման լավագույն ձևերից են դառնում արձակ ստեղծագործությունները:

Պատմական մոտեցման և գեղարվեստական վերլուծության նման համադրմամբ է գրված «Բասահայանի պոեմները» մենագրությունը (Երևան, 2007): Բասահայանագիտության համար մեծ կարևորություն ունի նրա «Բարև Վարպետ» գիրքը (Երևան, 2008), ուր ի մի են բերված Վարպետի ստեղծագործությունները, տարբեր տեսանկյուններից ուսումնասիրող հոդվածները և հրապարակումները:

Ավետիք Բասահայանի գիտական կենսագրության առաջին հատորում (Երևան, 2000 թ.) նկատելի է իրար փոխկապակցված երկու մոտեցում, որոնք ընկած են նաև ակադեմիական տասնչորսհատորյակի հիմքում՝ Բասահայանի ստեղծագործությունների

միջոցով ճշտել նրա կյանքի տարբեր դրվագներին վերաբերվող փաստերն ու կենսապատումի միջոցով պարզել ստեղծագործությունների հետ առնչվող գրական տարբեր հարցերը: Նման աշխատանքի համար անգնահատելի դեր են խաղացել Իսահակյանի ընտանիքում գրեթե բանավոր մի վիպասքի վերածված պատմությունները, որոնք ընդգրկում են ժամանակային երկար մի շրջան՝ 1890-ական թվականներից մինչև 1950-ականները: Այս պատմությունների մի մասն իր անձնական հուշերի հետ թղթին է հանձնել Վարպետի որդին՝ Վիգեն Իսահակյանը «Հայրս» և «Փարիզ, Քոչար» գրքերում, որոնք հրատարակել է Ավ. Իսահակյանը: Ասվածը լիովին վերաբերում է նաև «Վերնատան գավակներ»-ը փոքր, բայց և տարողունակ գրքին (Երևան, 2018, ռուսերենը՝ 2019): «Վերնատան»-ը նվիրված արժեքավոր տարբեր ուսումնասիրությունների շարքում այն, թերևս, ամենակենդանի նկարագրությունն է, որը ընթերցողներին վեր է բարձրացնում «Վերնատան» սանդուղքներով և մեկ առ մեկ միմյանց հանդիպեցնում հայկական այս կաճառի բոլոր անդամների հետ:

Վարպետի ստեղծագործական աշխարհի ընդգրկունությունն ու համաշխարհային գրականության հետ ունեցած ադերսները մղել են նաև թեմատիկ որոշակի բաժանումներով ներկայացնելու նրա գրական ժառանգությունը: Այսպիսի աշխատանքներում կարևոր տեղ է գրավում Իսահակյանի կապը ռուս գրականության հետ: Հայ-ռուսական գրական կապերի տեսանկյունից կարևորվում են «Ավետիք Իսահակյանը և ռուս գրականությունը» (Մոսկվա, 1988), «Իսահակյանը Ռուսաստանի և ռուս մշակույթի մասին» ուսումնասիրություններն ու բնագրային հրատարակությունները, որոնք վերաբերում են թե՛ գրական փոխառնչակցություններին և թե՛ Վարպետի քաղաքական կողմնորոշմանն ու աշխարհայացքին:

Իրենց արդիականությունը չեն կորցրել Վարպետի՝ Արցախին և հայկական հարցին վերաբերող Ավ. Իսահակյանի կազմած գրքույկները: Նրա երկերի բացարձակ իմացությունից է ծնվել «Աֆորիզմներ» ժողովածուն, ուր հավաքված են թնավոր, ինչպես նաև տարբեր գործերի շարադրանքից հանված խորհմաստ մտքերը:

Իսահակյանը հայ հուշագրությունը բարձրացրեց մի նոր աստիճանի՝ անցյալի իրականությունը վերածելով շքեղ երազի: Հուշագրական ավանդները նախ փոխանցվեցին Վիգեն Իսահակյանին, ապա՝ Ավ. Իսահակյանին, ում «Երևանը երագում և արթմնի» հատորի մեջ զետեղված ակնարկները մեզ փոխադրում են շարունակաբար նորոգվող Երևանի 1970–1980-ական թվականները՝ ժամանակի անկրկնելի դեմքերով և մշակութային իրադարձություններով:

Դժվար է ստեղծել գրական անանց ու մնայուն արժեք ունեցող այնպիսի ստեղծագործություններ, որոնք միաժամանակ լինեն ազգային մտահոգությունների ու ցավերի կենդանի այն արձագանքը, որն այսօր ևս չի մարել: Հայ դասական գրականության նման երկու հեղինակներ են Հովհաննես Թումանյանն ու Ավետիք Իսահակյանը: Նրանց հրապարակախոսական, գրաքննադատական և քաղաքական ուղղվածության

հողվածներում, հրապարակումներում, օրագրություններում ու նամակներում գեղարվեստական ձևի մեջ արտահայտվել են տարբեր խորը մտքեր՝ համամարդկային և հայ ժողովրդին հուզող տարբեր հարցերի վերաբերյալ: Նրանց ստեղծագործություններում արտացոլվել են իրենց ապրած ժամանակը, և այն դարձել է դեպ իրենց ստեղծագործությունները տանող ճանապարհ: Ժամանակն է նաև նրանց կնքել երկու անանց անուններով՝ Ամենայն հայոց բանաստեղծ և Վարպետ:

Իրականացնել նման գրողների երկերի ակադեմիական հրատարակությունը, նշանակում է սկսել բնագրերի բառային և տողային տարբերակներից, ավարտել ժամանակի ազգային-քաղաքական կյանքի ու համաշխարհային գրականության ամենատարբեր դրվագների մատնանշումը:

Ինչպես հայտնի է, ակադեմիական հրատարակությունների հիմքում ընկած են հետևյալ սկզբունքները.

ա) գրքի հիմնական բաժինը կազմում է ճշտված բնագիրը,

բ) բնագրային տարբերակները, որոնք տվյալ ստեղծագործության ավարտուն տարբերակներն են,

գ) բնագրային տարբերություններ կամ տարբերակները,

դ) ծանոթություններ, որտեղ նշվում են, թե տվյալ ստեղծագործությունն առաջին անգամ երբ է տպագրվել, վերջինիս գրության հետ կապված հանգամանքները, ծանոթագրումը բնագրում հանդիպող առանձին բառերի, հատուկ անունների ու պատմական իրադարձությունների:

Եթե տվյալ ստեղծագործությունը գրական մշակում է, ապա պետք է ցույց տրվի նաև այն գործը, որն ընկած է այդ մշակման հիմքում: Որքան բազմաժանր է հեղինակը, այնքան ավելի մեծ իմացությունների շրջանակ է հարկավոր նրա գործերի ճիշտ հրատարակության և ծանոթագրությունների համար:

Վերը նշված գործոնների հաշվառմամբ ու կիրառությամբ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտում իրականացվում է Ավետիք Իսահակյանի տասնչորս հատորով երկերի լիակատար ժողովածուի ակադեմիական հրատարակությունը:

Վարպետի վիթխարի ժառանգությունը, բարեբախտաբար, պահպանված մեծածավալ արխիվի հետ, նախ պետք էր բաժանել ըստ ժանրերի, կազմել հատորներից յուրաքանչյուրի նախագիծն ու ձեռնամուխ լինել դրանց հրատարակությանը: Առաջին երկու հատորներն ընդգրկում են Վարպետի բանաստեղծական ժառանգությունը: Վերը նշված սկզբունքով մանրակրկիտ ներկայացվում են ստեղծագործական տևական աշխատանքի ընթացքում կատարված փոփոխությունները: Բոլոր հատորները, հմտալից ծանոթագրություններից բացի, ունեն նաև վերջաբաններ, որոնցում Ավ. Իսահակյանը Վարպետի գրական ժառանգության ընդհանուր համատեքստում անդրադառնում է տվյալ հատորում ընդգրկված երկերի ստեղծագործական պատմությանն ու ժանրային առանձնահատկություններին:

Մի շարք դեպքերում օրագրություններն ու, հատկապես, ծոցատետրային գրառումները թվագրված չեն, և իսահակյանական խումբը՝ Ավ. Իսահակյանի գլխավորությամբ, գրառումների ժամանակը ճշտելու մի ողջ համակարգ է մշակել՝ ելնելով թե՛ արտաքին տվյալներից՝ բլոկնոտների տպագրության թվականներ ու անգամ թանաքի գույնն ու տեսակը, և թե՛ իմաստային՝ պարզելով, որ միտքը կամ ստեղծագործական բնույթի նշումը որ ժամանակահատվածի և ինչ իրադարձության հետ է կապված:

Հատորներին լրացուցիչ հմայք են հաղորդում վարպետությամբ ընտրված սարյանական պատկերները՝ շապիկների հայաստանյան բնանկարներով ու Վարպետի դիմանկարով, նաև յուրաքանչյուր բաժնից առաջ դրված նկարներով, որոնցից յուրաքանչյուրը համահունչ է տվյալ բաժնի թեմատիկային, որով երևում է Մարյանի գեղարվեստական մտածողության բազմազանությունը:

Գիտաստեղծագործական անդուլ աշխատանքով ապրող մեր հոբելյարը ծննդյան 75-ամյակը նշանավորեց «Աֆորիզմներ» և «Վերնատան զավակներ»-ը գրքերի ռուսերեն հրատարակություններով ու Իսահակյանի երկերի ակադեմիական հրատարակության վեցերորդ հատորի լույսընծայմամբ:

Ավ. Իսահակյանին ծննդյան 75-ամյակի առիթով մաղթենք անձնական երջանկություն և գիտաստեղծագործական կյանքի նորանոր երկար տարիներ, վստահ լինենք, որ դրանք կնշանավորվեն Վարպետի երկերի ակադեմիական հրատարակությունն ավարտին հասցնելով ու Իսահակյանի գիտական կենսագրության ամբողջացմամբ, Շիրակ աշխարհից սկզբնավորվող տոհմական միջավայրի բանավոր, նույնքան շքեղ ժառանգության և հուշագրության թղթին հանձնմամբ ու հայ դասական գրականության անդաստանում՝ նորանոր որոնումներով և հայտնություններով:

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

Բ. գ. դ., ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն: Գիտական հետաքրքրությունը՝ հայ միջնադարյան գրականություն: Հեղինակ է 36 մենագրության և շուրջ 120 հոդվածի: devrikyan@yahoo.com